

ISTANBUL 100

KÓS KÁROLY-KIÁLLÍTÁS

Dénes Eszter

Kós Károly (jobb o.) az intézet igazgatójával, dr. Hekler Antallal

Istanbul 100 – Kós Károly építész munkássága és a Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet alapításának 100. évfordulója. Balassi Intézet, Magyar Kulturális Központ, Isztambul, 2017. Fotó: Ozan Coşkun

„Édes Idám! Írom ezt a levelemet az aranyos Isztambul városából. Kinn havas eső esik és fúj az északi szél. A kis kemencében ég a tűz, és az óra esteli 11 (ami otthon csak 10). Ma szerda van és én tegnapelőtt, hétfőn este 10 órakor érkeztem meg ide (e hó 12-én). Tegnap gyönyörű napsugaras időnk volt, meleg, a nap égetett délből, és én az Aranyszarv Sultána Valida hídjáról néztem a csillogó tengert és a 7 dombon épült várost a sok aranyos kupolájával, égbe nyúló karcú minaretjeivel. Felsőleges szép kép ez” – írta Kós Károly, a híres magyar építész, író, polihisztor a 20. század egyik legnagyobb hatású magyar kultúrembere majdnem 100 évvel ezelőtt Isztambulból szeretett feleségének, és a sztánai házban maradt három apró gyermekének. De mit keresett Kós Isztambulban 100 évvel ezelőtt?

A Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet 1917 elején kezdte meg működését Hekler Antal, a neves művészettörténész vezetésével. Barátai közbenjárására a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Művészeti Osztálya ide nevezi ki Kóst építészeti szakértőnek, aki – egy rövid aktív időszakot követően – ezzel felmentést nyer a katonai szolgálat alól. Nem Kós az egyetlen művészember, akinek az intézet a biztos halál elől menedéket ad a nagy világegésben...

Kós Károly az 1917 februárjától 1918 májusáig tartó időszakban tartózkodott az oszmán fővárosban. Ez idő alatt részletes monográfiát készített a városról Sztambul címmel. A helyi kultúrával mélységében kívánt megismerkedni, 33 évesen hozzáfogott a török nyelv elsajátításához. Az írott török nyelv saját betűformálására és rajzaira is hatott, fennmaradt saját kézzel írt szógyűjteménye is, melyet a Székely Nemzeti Múzeum gyűjteménye őriz. Arról nem áll rendelkezésre adat, hogy ez idő alatt tervezett volna, bár tény, hogy a sep-

siszentgyörgyi kórház egyes tervlapjai a kint tartózkodás időszakára eső dátummal rendelkeznek. „Kós Károly első feladatának azt tekintette, hogy az európai műtörténeti irodalomban teljesen fel nem dolgozott oszmán-török művészet történetével és lényegével ismerkedjék. Az irodalmi tájékozódást nyomon követte a helyszínen való szemléleti tanulmányozás, amit három nagy csoportba osztva végzett. Az első csoportot a bizánci és a török templomok alkották, a második csoportba a temetők és a türbék kerültek, a harmadik pedig a Konstantinápoly, illetve Sztambul világi építkezéseit foglalja magába. A fő súlyt itt Kós az utca-, illetve a városépítés és rendezés kérdésére kívánja helyezni, mely kérdés történeti fejlődéséről, múltjáról és jövőjéről intézeti kiadványaink számára egy nagyobb, új és eredeti fényképfelvételekkel kísért tanulmányt készít elő.” (Dr. Hekler Antal beszámolója a Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet Igazgatótanácsának 1917. június 3-án tartott ülésén. Magyar Országos Levéltár)

A kutatások végeztével Kós az anyag kiegészítése miatt Budapestre utazott, ez alkalmából Sztánán tartózkodó családját is meglátogatta. A háború sújtotta országban nyomor és gyász fogadta. Megrendülve tért vissza Konstantinápolyba, gondolatai elől a munkába menekült. Tevékenysége igen sokirányú: a város-történeti monográfia megírása után az iszlám-török építészet történetét és a legnagyobb török építőművész, Szinán pasa életrajzát kívánta megírni. A minisztériumtól megbízást kapott mindemellett a török türbék és temetők tanulmányozására, utóbbiakban az erdélyiekhez hasonló faragott fejfákat talált. Közreműködött a török építkezések okmánytára, a Hadik el Dsevami kiadásában is. A várostörténeti monográfiából egy a nyugati kultúrából kiábrándult művész képe sejlik fel, aki a keleti kultúrában próbál új eszményeket és hitet keresni. Határozottan elveti azt az általános európai kultúr szemléletet, mely a keleti népek több évezredes kultúráját figyelmen kívül hagyva a kultúra kezdeteit az antik görög kultúrától számitja. 1918 nyarán Kóst váratlanul hazarendeli a kormány. A főhercegi vadász kastély tervezési megbízása okán kényszerült hazautazni, a háborús helyzet miatt Isztambulba már soha többé nem tudott visszatérni.

Az isztambuli kiállítás egyaránt tisztelni kíván a magyar építész és az erdélyi magyarság kiemelkedő személyisége, Kós Károly, illetve a rövid életű, mégis úttörő jelentőségű Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet megalapítói és ösztöndíjasai előtt – hangzott el a Budapest Főváros Levéltára főigazgatója, dr. Kenyeres István megnyitóbeszédében. Mindezt három témakör segítségével teszi: az első

rész (The Architect) Kós Károly életútját és munkásságát mutatja be, a második (Sztambul) Kós isztambuli tevékenységébe enged bepillantást, míg a harmadik (The Institution) a Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet másfél éves történetét hivatott összefoglalni. E három téma bemutatására a kiállítás kurátorai, Fabó Beáta és Anthony Gall olyan formát kerestek, amelyben a látogatók interaktív módon a kiállítás aktív közreműködőivé válhatnak. A kiállítási installáció tervezői, Markó Balázs és Ungvári Mihály (SZIE Ybl Miklós Építéstudományi Kar) ennek szellemében alkották meg a három szekrényt, amely funkcionalitásában nemcsak a művészi, hanem a praktikus kívánalmaknak is eleget tesz: a technikai kivitelezés lehetővé teszi a dobozba összecukható installáció egyszerű szállítását. Az egyes

ISTANBUL 100

szekrényekhez 14 kétoldalas tábla tartozik, amelyek a szekrényekből kihúzhatók, és egyenként kézben tartva olvashatók. A dobozok témái között a színek is segítene az eligazodásban.

Az első szekrény Kós Károly életének az első időszakát mutatja be. A második szekrény korabeli fényképeken keresztül tárja elénk Konstantinápolyt, ahogy azt Kós Károly láthatta. A harmadik szekrény az 1916. november 21-én meg-

alakult Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet rövid történetét ismerteti. Az 1917 januárjában, a Pera Rue de Bayram 23. számú épületében megnyílt intézet fennállása során összesen hat ösztöndíjast fogadott: Kós Károly építész, Oroszlán Zoltán klasszika-archeológust, dr. Ralbovszky Péter Andre bizantinológust, Luttor Ferenc keresztény archeológust, dr. Fehér Géza bizantinológust és Zsinka Ferenc könyvtáros-történészt. A maga szakterületén

mindenki azonnal munkához látott, amiről heti rendszerességgel előadás formájában kellett számot adnia. A kutatómunka mellett kirándulásokat szerveztek az eji és üszküdari temetőbe, vagy éppen az Antigoné-szigetre. A szakmai munka támogatására könyvtárat kezdtek kialakítani. Ralbovszky Péter tragikus hirtelenséggel elhunyt, Kóst hazarendelték, míg Luttor Ferenc önkényesen távozott. A világháborús fegyverszüneti egyezmények végül teljesen ellehetetlenítették a munkát, az ösztöndíjasoknak el kellett hagyniuk Konstantinápolyt. Bár az intézet ismételt megnyitását többször megkísérelték, arra csak 1936-ban, Ankarában került sor, de végül ez az intézmény is beolvadt az Ankarai Egyetembe, ahol a mai napig az Idegen nyelvi és Földrajzi Kar Hungarológiai Tanszékeként működik.

ISZTAMBUL 100

Istanbul 100 – Kós Károly építész munkássága és a Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet alapításának 100. évfordulója. Balassi Intézet, Magyar Kulturális Központ, Isztambul, 2017. Fotó: Ozan Coşkun

HÍREK

Ybl-díj, 2017

Ybl Miklós-díj a legalább tizenöt év kimagasló egyéni – önállóan tervezett építészeti alkotásokra vonatkozó – építészeti alkotói, oktatói tevékenység elismeréséül, életműdíjként adományozható. Lázár János miniszter úr 2017-ben nemzeti ünnepünk, március 15-e alkalmából Ybl Miklós-díjat adott át **Bata Tibor, Demeter Nóra, Kovács Csaba, Varga Csaba és V. Tanos Márta** építészeknek. A Kós Károly Egyesülés tagjai, **Bata Tibor** magas színvonalú, a magyarországi kistélepülések helyi léptékéhez igazodó, „kézműves” építész alkotói munkássága, valamint a magyar organikus építészet megteremtése, fennmaradása és megújulása érdekében végzett tevékenysége elismeréseként; **Varga Csaba** értékmentő és értékkeremtő, a hagyományt, a történeti karaktert és a modernséget ötvöző építész alkotói munkássága, szakmai elhivatottsága, valamint főépítészként végzett tevékenysége elismeréseként vehette át a díjat.

Új jelenségek a vidék építészetében – Konferencia

A Miszla-Art Kulturális Központ 2017. április 21–22-én szakmai kirándulással egybekötött konferenciát rendez Miszlán „Új jelenségek a vidék építészetében” címmel. Előadók:

Kerner Gábor: *Divat vagy manipuláció a Balaton-felvidéken*
L. Balogh Krisztina: *Mit tehet ma egy főépítész falun?*
Dr. Nagy Dénes: *A népi építészet változásai Európában és a tengeren túl*
Dr. Szilágyi Mária: *Új jelenségek a Vajdaság falusi építészetében*
Dr. habil Jakab Csaba DLA: *Építészeti változások a székely falvakban*
Csernyus Lőrinc: *30 év Szatmárban, közösség- és településfejlesztés*
 A rendezvényre regisztráció szükséges. Információ: miszla-art.hu

Új könyvtár Makón

Február 17-én tették le a makói könyvtár alapkövét, mely az első fontos állomása a Makovecz-örökség megvalósításának (lásd cikkünket a 68. oldalon). A kormány eltökélt, hogy a városban a fürdő építését folytatva fedett uszodát alakítsanak ki a Kossuth-díjas tervező elképzeléseinek megfelelően, mondta az átadáson Lázár János miniszter. Makón 1971 szeptemberében avatták fel a József Attila Városi Könyvtárat. Az ezt követő évtizedek során a könyvállomány gyarapodása, az épület teljes körű elhasználódása, valamint a számítógépes rendszerek kiépülése miatt az épület már nem tudta kiszolgálni a könyvtár és a térség olvasóközösségének igényeit. A Makovecz Imre vázlatai és Gerencsér Judit Ybl-díjas építész, a Mester közvetlen munkatársa tervei alapján felépülő új, háromszintes épület külön felnőtt- és gyermekkönyvtári szekcióval, előadóteremmel, kutatószobával, klubhelyiséggel, számítógépes oktatóteremmel és korszerű technikai háttérrel nemcsak a térségben élők információhoz jutását, tudásgyarapítását segíti, de közösségi térként otthont ad a városban szervezett kulturális eseményeknek is. A beruházás része a környék – a belváros teljes arculatát megváltoztató – közterületi rehabilitációja is, melyre közel 2,7 milliárd forintos támogatást ad az állam.

Sevillai Makovecz-pavilon Tokaj

Február 21-én jelent meg a Tokaj, a Felső-Tisza és a Nyírség kiemelt turisztikai fejlesztési térségre vonatkozó kormányhatározat, melyben szerepel a sevillai Makovecz-pavilon felépítése a tokaji szigeten, meghatározott indikatív pénzbeli támogatási kerettel, a tokaji régió attraktivitásának még vonzóbbá tétele érdekében.

